

Наталія Ткаченко,
учитель української мови та літератури
Ніжиловицького навчально-виховного об'єднання
«ЗОШ I-III ступенів дитячий садок»

Тема. Вибірковий усний переказ тексту художнього стилю.

Мета: формувати ключові компетентності:

уміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності.

Формувати систему предметних компетентностей і компетенцій шляхом виконання навчально-пізнавальних, практично зорієнтованих завдань відповідно до змістовних ліній:

мовної і мовленнєвої: вчити вибірково переказувати текст у художньому стилі, не втрачаючи логіки та єдності змісту; доцільно використовувати художні засоби, підпорядковувати висловлювання пропонованій темі; дотримувати композиції;

діяльнісної: формувати навички й уміння дотримувати мовних і стильових особливостей художнього стилю, переказувати текст за самостійно складеним планом;

соціокультурної: виховувати увагу до слова; наполегливість, самостійність у здобутті знань.

Обладнання: мультимедійна презентація, тексти переказів.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

- Назвіть характерні ознаки художнього стилю.
- Що таке текст? Які є види зв'язку в тексті?
- Які типи мовлення вам відомі? Чим відрізняється розповідь від опису й роздуму? Чи можуть вони поєднуватися? У якому стилі це відбувається найчастіше?
- Що, на вашу думку, виражає заголовок тексту (тему чи ідею)? Доведіть на прикладі творів з української літератури.

II. ОГолошення теми, мети і завдань уроку (слайд 1)

III. Опрацювання навчального матеріалу

Вступне слово вчителя (ознайомлення з видом переказу, метою і завданнями).

1. Робота з текстом (підготовча робота над вибіркоvim усним переказом тексту художнього стилю).

- Прочитайте текст, визначте тему, основну його думку, стиль і тип мовлення.
- Проведіть дослідження-аналіз мовних засобів.

БІЛА ТРОЯНДА

В одному рибальському селі на самому березі жив старий рибалка. Звали його Білоусом. І була в нього донька – білява красуня. Любила вона розпустити білі коси на високій кручі над морем, щоб зітер ними бавився. Підніме догори руки й гукає:

- Вітре буйний! Не боюся тебе. Подми іще сильніше!..

Одного разу вибігла на кручу і загукала:

- Вітре-вітрило, забери мене до себе в гості!

І тут здійнявся вихор, не встигла й опам'ятатись, як полетіла з простір синього неба. Дужий вітер підкорив і поніс її до себе в гості.

Опустилася на якомусь загадковому острові. Кругом лише море безкрає, а на острові казкова краса: дивовижні дерева, трави, квіти. Особливо вабили зір квіти, а серед них – квітка білої троянди. Довго милувалася тією красою, а тоді вже злякалася, що опинилася хтозна-де сама-самісінька. Сіла на травичку і затужила за батечком, бо матері в неї – сироти – не було. Упала сльозинка на білу квітку троянди. І заговорила Троянда людським голосом:

- Не плач, красуне, не тужи, а послухай, що я тобі пораджу. І коли сонце стане на обідню пору, сюди прилетять красень-сокіл і голуб обскубаний. Сокіл сяде тобі на ліве плече ближче до твого серця. Почне тобі соколину пісню співати, крилом по лицю гладити. А голуб обскубаний сяде тобі в ногах, вклониться і заворкує. Його ти й приласкай, приголуб. А сокола не чіпай і не голуб його, бо тільки приголубиш, то одразу станеш білою трояндою і назавжди залишишся на цьому острові, а батечка свого вже не побачиш. Батечко твій – хоробрий рибалка. Він не боїться вітру і в шторм ловить рибу, його всі рибалки поважають. А любить він тебе понад усе на світі.
- А відкіля ти все знаєш, ніжна Трояндо?
- Знаю, бо добре далеко чути... Поглянь, скільки тут білих троянд. Але ми не квіти, ми наречені того сокола-вітру, бо приласкали спочатку сокола, а на голуба і не глянули.
- А чому ви на острові безлюдному поселилися?

– Бо, як і ти, просили вітра, щоб у гостях у нього побувати... Приголуб, сестро, голуба. Не дивись на красу сокола. Голуб – то життя, а сокіл – неволя. Сокіл кожної ночі знімає з нас свої чари, ми стаємо людьми, розважаємо його танцями. Коли починає світати, ми стаємо трояндами. І так усе життя. Якщо сокіл розсердиться і почне бити голуба, ти, сестро, накрій голуба своїми світлими косами і цим його врятуєш. Той голуб потім багато добра тобі зробить. Буде все життя служити тобі вірою і правдою. А як не накриєш косами, то голуб загине, і ти вже ніколи з цього острова не повернешся додому. Прощай, красуне, бо скоро прилетять гості – добро і зло. Будь мудра.

– Спасибі за пораду і низький уклін тобі, Біла Трояндо. Недовго довелося чекати. Прилетіли сокіл і голуб. Один красивий та прудкий. Другий змучений, з сумними очима. Перший сів красуні на ліве плече ближче до серця і почав крильцями обіймати. Другий сів у ногах і нахилив засмучену голову, мов уклонився красуні. Весь обскубаний, і тіло його в ранах. Взяла красуня нещасного голуба, пригорнула до серця і косою накрила. А на сокола, що сидів на лівім плечі, і не глянула (*Л. Павленко*).

2. Аналіз тексту.

- Яка тема, основна думка тексту?
- Які типи мовлення поєднані в ньому? За рахунок чого мож «стиснути» текст?
- Визначте стиль, аргументовано доведіть свою думку.
- Випишіть із тексту художні засоби. З'ясуйте їхню роль у тексті.
- Які синтаксичні конструкції використано в тексті, із якою метою?
- Поясніть орфограми й пунктограми в тексті.
- Доберіть синоніми до слів: прудкий, вихор, дужий, обрій, змучений (*слайд 3*).

IV. ФОРМУВАННЯ УМІНЬ І НАВИЧОК

Бесіда з учнями.

- Чим відрізняється вибіркового переказ від стислого?
- Назвіть основні мовні ознаки художнього стилю.

Вибірковий переказ – це детальний, логічно послідовний виклад змісту одного з питань переказуваного тексту. Переказати вибірково – значить вибрати з тексту ті місця, що відповідають вузькому питанню, вузькій темі (мікротемі) (*слайд 3*).

Відрізняйте стислий і вибіркового перекази. У стислому переказі відбір матеріалу для зв'язного викладу відзначається ступенем важливості окремих положень тексту, а у вибіркового – запропонованою темою.

Художній стиль поєднує ознаки інших стилів. Це пояснюється насамперед змістом художнього твору, його ідейним спрямуванням. Основним завданням художнього стилю є створення за допомогою мовних засобів художніх образів. При цьому широко використовуються всі можливі експресивно-емоційні засоби мови, її лексичне, фонетичне багатство, різноманітність форм і конструкцій.

Мовні ознаки художнього стилю: образність, писемна (рідше усна) форма мовлення. Уживання слів з конкретним і з переносним значенням, синонімів, антонімів, омонімів. Використання речень різних за будовою, метою висловлювання, емоційним забарвленням. Монологічна та діалогічна форма тексту.

V.ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Робота над текстом переказу.

- Прочитайте текст. Визначте його стильову приналежність.
- Назвіть лексичні й синтаксичні засоби, що підтверджують правильність вашої думки.
- Вибірково перекажіть текст, дотримуючись художнього стилю.

ПРОТИСТОЯННЯ

Яринчине село розкинулося на берегах карпатського красеня – Чорного Черемоша. Водій зупинив автобус біля обшарпаної зупинки. Сергій вийшов з маршрутки, вдихнув свіжого гірського повітря і розгубився...

Якось у новинах показували сюжет про повінь у Карпатах після танення снігів — новини на «Першому каналі» дивилися майже всі в інтернаті, адже це була одна з небагатьох передач із сурдоперекладом. Яринка жестів перекладача не розуміла, тому в телевізор зиркала хіба вряди-годи. Але раптом вона стрепенулася, підбігла до телевізора й почала тицяти пальцем то в екран, то собі в груди.

— Що сталося, Яринко? — злякалася вихователька, яка разом з дітьми сиділа в загальній кімнаті. — Що ти там побачила? Це твоє село, так?

Але сюжет уже завершився. Яринка, похнюпившись, повернулася на диван і притулилася до Сергія.

Наступного дня після уроків Сергій повів Яринку в комп'ютерний клас. Під'єднавшись до Інтернету, погуглив інформацію про її село. Дівчинка одразу ж пожвавішала, коли на моніторі з'явилися знайомі місця. Так вони й просиділи, розглядаючи фотографії, аж до вечері.

Коли вони прощалися біля спального корпусу, Яринка знаками попросила Сергія зачекати і побігла у свою кімнату. Незабаром повернулася з кольоровою фотографією, на якій молода жінка, сидячи на похилому ганку старої дерев'яної хати, тримала на колінах маленьку дівчинку. Вони були такі схожі, і в обох був такий щасливий погляд! Яринка показала пальцем на жінку і прожестикулювала: мама. Потім ураз заплакала. Хлопець аж розгубився: Яринка ніколи не плакала, навіть коли їй було дуже боляче! Обійняв її і подумки пообіцяв, що ніколи в житті нікому не дозволить образити. А ще – зробить усе, щоб її погляд знову став таким же щасливим, як і на тому фото...

Село тягнулося змійкою вздовж ріки. Сергій ішов вулицею, уважно розглядаючи кожну хату. Намагався упізнати серед них ту, що запам'яталася з Яринчиної фотографії. Але так нічого й не видивився. Спинився біля останньої хати. Що робити далі, просто не знав.

«Напевне, я помилився. Яринка показувала мені себе й маму, але чи то була їхня хата? Може, вони їздили до когось у гості в інше село і там фотографувалися? І як я маю тепер її знайти?»

Щоб не впасти у відчай, який наповзав чорною хвилею, Сергій подався на берег ріки й узявся пускати жабки гладенькими, обточеними водою камінцями. Вони підстрибували, відбиваючись від поверхні води, і летіли вперед, ніби хотіли дістатися до протилежного берега. Але кінець кінцем таки тонули.

«От і я потонув, — думав Сергій. — Скільки раз підстрибував, скільки намагався, а все коту під хвіст!» Хлопець підібрав чималого плескатога камінчика і щосили жбурнув у воду. Камінець вдарився об великий камінь посеред ріки й різко підскочив угору. Сергій прослідкував за ним поглядом і мало не скрикнув: високо на пагорбі на протилежному березі Черемоша виднівся той самий похилений дерев'яний ганок...

Не роздягаючись, Сергій помчав убрид через ріку. У горах вже кілька тижнів не було дощу, тому ріка обміліла. До берега залишилось якихось кілька метрів, і раптом Сергій, послизнувшись, шубовснув у воду. Скочив на рівні. Боляче вдарився, але, здається, все ціле, можна рухатися далі.

Так само бігцем Сергій вибрався з води і піднявся на пагорб до Яринчиної хати. Біля неї не було ні паркану, ні подвір'я – лише галявина, на якій стояли дві копички сіна. Захекавшись від швидкого бігу, хлопець сховався за одну з них і взявся спостерігати за ганком.

Недарма кажуть, нема гірше, ніж чекати і наздоганяти. Та іншого виходу в Сергія не було: мусив чекати, поки хтось вийде з хати надвір, чекати спокійно і тихо, попри вечірній холод, мокрий одяг і близькість Яринки – а це було найважче.

(А. Бачинський «140 децибелів тиші»)

2. Лексико-стилістична робота.

- Схарактеризувати лексику тексту: визначити художні засоби (епітети, метафори, порівняння), які використовує автор. Пояснити значення добору цих засобів.
- Пояснити значення слів та доберіть до них синоніми: *розгубився, зиркала, стрепенулась, похнюпившись, погуглив, пожвавішала, подався, жбурнув, помчав, шубовснув, бігцем (слайд 4).*
- Виділити епітети й пояснити, в чому полягає їх образність.
- Яка тема, основна думка тексту? За рахунок чого можна «стиснути» текст?
- Визначте стиль, аргументовано доведіть свою думку.
- Які синтаксичні конструкції використано в тексті, із якою метою? Поясніть орфограми й пунктограми в тексті.

3. Складання плану тексту.

Орієнтовний план(слайд 5).

1. Карпатський красень – Чорний Черемош.
2. Сюжет про повінь у Карпатах.
3. Інформація про село Яринки.
4. Прощання біля спального корпусу.
5. Спроба віднайти будинок.
6. Бігцем до Яринчиної хати.

4. Повторне прослуховування тексту, під час якого учні уточнюють, чи правильно вони запам'ятали послідовність подій, відзначають виражальні прийоми, використані автором.

5. Вибірковий усний переказ тексту художнього стилю учнями.

VI. ПІДСУМКИ УРОКУ

- Чи все вдалося зробити?
- Які труднощі ви відчували під час роботи над переказом і як ви їх вирішили?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

На вибір:

Підготувати вибірковий переказ тексту художнього стилю ...

- Доберіть текст художнього стилю, обґрунтуйте свій вибір. Складіть до нього складний план та вибірково перекажіть текст.
- Перегляньте художній фільм (українських режисерів) на YouTube(на вибір). Складіть план переглянутого фільму та вибірково перекажіть.